

REGIONÁLIS TAGOZÓDÁS SZLOVÁKIÁBAN

(Regional Articulation of Slovakia)

KOVÁCS ERVIN

Bevezető

A hajdan volt európai szocialista országokat, a külön kategóriaként kezelt Szovjetuniót figyelmen kívül hagyva, szokásos volt két nagyobb, egy északi „fejlett” és egy déli „elmaradott” csoportba sorolni. Az északi csoportba az NDK, Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország tartozott. Mára ezek az országok a politikai és a társadalomföldrajzban egyaránt előszeretettel vizsgált területek, hiszen politikai rendszerük alapjaiban megváltozott, részben állami kereteik is módosultak, s fejlettségi pályájuk is új, átalakuló irányt vett. Az ezredfordulóra e hajdani „négyesfogatból” leginkább megkésettnek Szlovákia minősül, bár pályája alapjaiban azonos irányt jelez, mint társaié. Az azonosság egyik fontos jegye a felerősödött regionális tagoltság. Tanulmányunkban ennek főbb dimenzióit mutatjuk be Szlovákia esetében.

Regionális átalakulás a transzformáció időszakában

A rendszerváltás óta a társadalom Szlovákiában is alapvető változásokon ment keresztül. Az ország területi szerkezete és térbeli társadalmi–gazdasági folyamatai is követték a változásokat. Területi, települési szinten a hatások látványosak voltak, hiszen a válságtérsegekben tömegesen szűntek meg a munkahelyek, egy-egy ágazat összeomlásával térségek, települések kerültek nehéz helyzetbe, vagy a korábbi természetes kapcsolatok (pl. ingázási irányok, vonzáskörzetek) rendeződtek át egyik napról a másikra. A modernizáció nehézségeit az emberek, a háztartások, a gazdasági szereplők, de a politikai–társadalmi szereplők is a lakóhelyükön, azaz egy meghatározott településen, térségükben élték át. Így az ismeretek, a tapasztalatok mindig egy-egy jól elhatárolható területi egységhez köthetők, ami a változások egyediségét éppen úgy képviseli, mint annak törvényszerűségeit.

Az 1989 utáni transzformáció még jobban kiemelte az így keletkezett különbségeket. A legfejletlenebb régiókban nőtt legintenzívebben a munkanélküliség, és ezek a járások társadalmilag és gazdaságilag még jobban visszaestek.

A déli, keleti és északi határvidék járásain kívül rossz gazdasági helyzetbe kerültek a konverzióval sújtott, a mezőgazdasági termelésen alapuló és a nem perspektívikus termelési szerkezettel rendelkező járások is.

Megjelent az országban a külföldi tőke, mely nem volt olyan nagy hatással a térszerkezet átrendeződésére mint a környező országokban, mivel azokhoz képest

viszonylag kevés külföldi tőke érkezett, és az is szinte kétharmad részben Pozsonyba irányult. Egyes járások viszonylag jó pozícióját egy cégbe fektetett tőke okozza. Pozsony kedvező helyzete a befektetett tőke szempontjából a jó közlekedési kapcsolatokban, gyors elérhetőségében, az ipari termelési tapasztalatokban és munkakultúrában, infrastrukturális felszereltségben (telefon, közlekedés, közművek), az alkalmazkodási stratégiák kialakításában és alkalmazásában keresendő.

Az önkormányzati rendszer létrejötte nemcsak a helyi közösségek önmagukra találásában volt döntő jelentőségű, hanem abban is, hogy egy új gazdasági szereplő jelent meg. Az önkormányzat vagyonnal rendelkezik, rendszeres bevételre tesz szert, az intézményeit működteti, munkahelyet biztosít, hatást gyakorol a lokális–regionális piacra (helyi beszerzések, foglalkoztatás, jövedelem), illetve szerepet vállal a helyi gazdaságfejlesztésben, annak bizonyos feltételeinek alakításában (helyi adók, kínálatorientált helyi gazdaságfejlesztés). Az átmenetben az önkormányzati szektor még a szerepeit keresi, mivel nem került tisztázásra az állami és helyi feladatok közötti egyértelmű feladatmegosztás.

Az új területi–közigazgatási felosztással megnövekedett a járások száma, ami azt eredményezte, hogy az ország térszerkezete még megosztottabbá vált, miközben nőtt a szakadék a legrosszabb és a legjobb helyzetű régiók között.

Az átalakuló gazdaság térszerkezetét vizsgálva teljesen új szempontokat kell figyelembe vennünk, ha a jellemző folyamatokat akarjuk bemutatni. A vizsgálódásba a mai időszak jellegadó, új struktúrát formáló folyamatainak elemzését kell bevonni.

Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy azt kell vizsgálnunk, miként oszlanak el, tagolódnak és kombinálódnak a térben az időszak válságjegyei (munkanélküliség, jövedelemhelyzet), illetve dinamikahordozó elemei (vállalkozási aktivitás, külföldi tökevonzás).

A fejlettségi térszerkezet

E tényezők egyenként is vizsgálhatók, összevont értékelésükre a területi elemzésekben széleskörűen elterjedt matematikai–statisztikai módszer, a faktoranalízis alkalmas. Szlovákia térbeli társadalmi–gazdasági tagoltságát e módszerrel az 1996 júliusától érvényes új közigazgatási beosztás térbeli kereteiben mutatjuk be, 79 járás szintjén. A vizsgálatból kihagytuk a Pozsony I., II., III. járásokat, melyek minden szempontból kiemelkednek a többi járás közül, ezért beszámításuk jelentős mértékben torzította volna a faktoranalízis eredményét.

A faktoranalízishez 8 mutatót használtunk fel¹:

- 1 főre jutó GDP (ezer SK-ban)
- munkanélküliségi ráta (%-ban)
- 1 főre jutó befektetések (ezer SK-ban)
- ezer főre jutó gazdasági társaságok száma
- ezer főre jutó magánvállalkozók száma
- vegyesvállalatok aránya (%-ban)

- gázhálózatba bekapcsolt lakások aránya (%-ban)
- szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%-ban)

A faktoranalízis egy („fejlettségi”) faktort jelölt ki, melynek sajátértéke 4,75. A faktor az alapváltozók által tartalmazott információ 59%-át tömöríti (1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT

A faktoranalízis komponens mátrixa
(*Correlation Matrix of the Factor Analysis*)

Alapváltozók	Faktor
GDP/fő	0,75440
munkanélküliségi ráta	-0,62774
1 főre jutó befektetések	0,70501
ezer főre jutó gazdasági társaságok száma	0,86857
ezer főre jutó magánvállalkozók száma	0,79524
vegyesvállalatok aránya	0,89027
gázhálózatba bekapcsolt lakások aránya	0,80111
szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya	0,69006

Forrás: Saját számítás.

A vizsgálat szerint a térségek élmezőnyébe a Pozsonyi járások (Pozsony I., II., III. nélkül) a Kassa I., II., III., IV. járások, a Besztercebányai, Szenci, Zsolnai, Trencsényi, Zólyomi járások, vagyis a nagyvárosok járásai és a nagyobb várossal rendelkező járások kerültek. A legrosszabb helyzetűek szinte kivétel nélkül a kelet-szlovákiai járások (2. táblázat). (A kutatás során – azonos módszerrel – vizsgáltuk a térségi fejlettséget az 1996 előtti közigazgatási beosztás szerint is. A két elemzés lényegében ugyanazt a regionális fejlettségi sémát hozta felszínre. Ez azzal a tanulsággal jár, hogy a politikai szempontból sokat vitatott közigazgatási reform a térségi fejlettségi tagoltság képében és megítélésünk szempontjából igazából nem hozott új helyzetet létre, megmaradt a kelet–nyugati lejtés a járások között, a keleten lévő új járások kivétel nélkül a hátrányos helyzetűek közé sorolhatók. Itt csupán Kassa emelkedik ki szigetként a hátrányos helyzetű járások tengeréből.)

Az ország térszerkezetéről a komplex értékelés alapján elmondható, hogy egy stabilabb helyzetű nyugati illetve egy válságterhes keleti országrészre tagolódik.

Ugyanakkor eléggé mozaikszerű képet kapunk, mivel a nyugati részeken is akadnak válságos térségek (Nyugat-Szlovákia déli része), illetve a keleti részben találhatók a változásból profitáló területek (Kassa, Eperjes) (1. ábra).

Az ország egész területén szinte minden nagyváros (Pozsony, Zsolna, Besztercebánya, Kassa, Trencsén) fejlődési pólusnak számít, ezek kisugárzása azonban alig terjed túl a közigazgatási határon. A fővárosról elmondható, hogy elkülönül az ország többi részétől, ami igaz volt a régi járási felosztás szerint is, és nem változott az új területi közigazgatási felosztás szerint sem.

A marginalizálódott határ menti térségek felzárkózásában komoly szerepe lehet a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztésének. Ezért Szlovákia és az egész térség érdeke, hogy a térség gazdaságai stabilizálódjanak, és valódi gazdasági kapcsolatok alakuljanak ki közöttük.

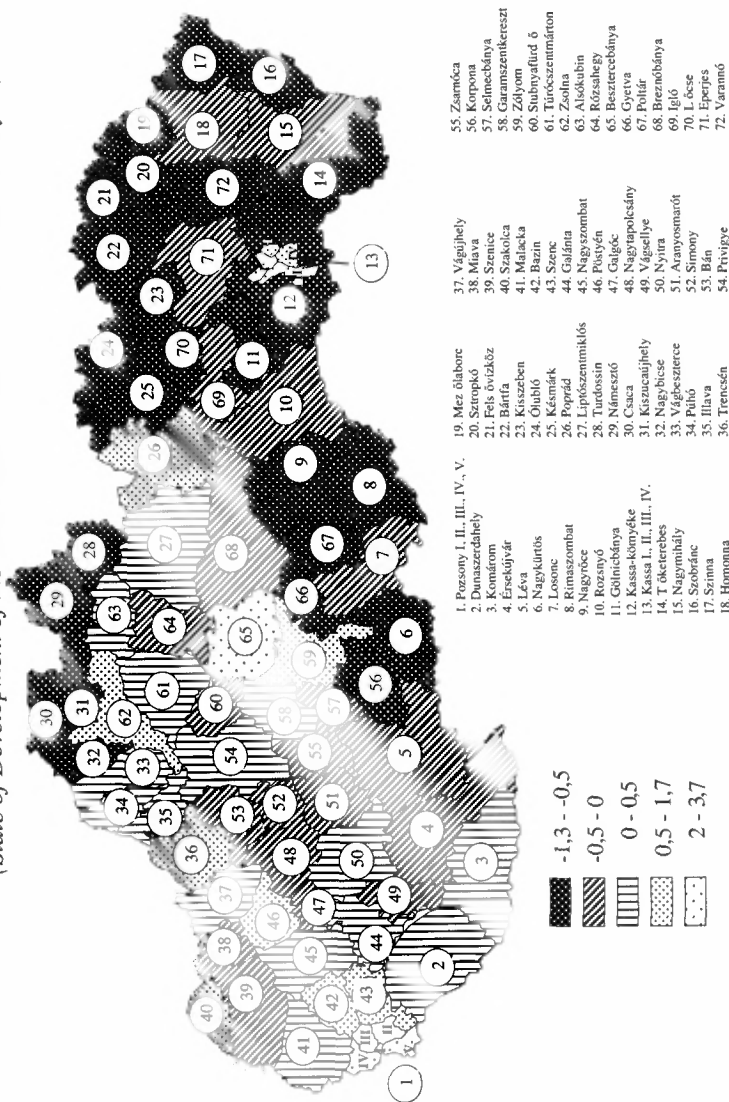
2. TÁBLÁZAT

*A fejlettségi faktor alapján összeállított járási rangsor
(Hierarchy of Districts Based on the Advanced Factor)*

Járás	Faktor	Járás	Faktor
Pozsony IV.	3,74474	Rózsahegy	-0,26230
Kassa I.	3,57660	Losonc	-0,26921
Besztercebánya	2,41915	Igló	-0,29661
Kassa II.	2,28185	Aranyosmarót	-0,31999
Pozsony V.	2,02480	Nagytapolcsány	-0,32983
Kassa IV.	1,70157	Érsekújvár	-0,35996
Szenc	1,07828	Stubnyafürdő	-0,37077
Zsolna	1,02880	Rozsnyó	-0,40045
Trencsén	0,94619	Bán	-0,42131
Zólyom	0,86249	Léva	-0,43348
Bazin	0,84551	Zsarnóca	-0,44758
Poprád	0,79231	Homonna	-0,46404
Pöstyén	0,76027	Nagymihály	-0,48865
Kassa III.	0,63536	Nagybicse	-0,56000
Szokolca	0,60089	Gyetva	-0,56321
Privigye	0,45170	Bártfa	-0,60190
Dunaszerdahely	0,43388	Kiszucaújhely	-0,60286
Nyitra	0,41537	Turdossin	-0,64998
Vágbeszterce	0,41440	Ólubló	-0,73356
Garamszentkereszt	0,41265	Rimaszombat	-0,73710
Malacka	0,35071	Nagykürtös	-0,75498
Illava	0,33193	Korpona	-0,78761
Túrócszentmárton	0,30617	Csaca	-0,79052
Komárom	0,28197	Kassa-környéke	-0,84098
Nagyszombat	0,26685	Felsővízköz	-0,84804
Puhó	0,23951	Lőcse	-0,85756
Galánta	0,23016	Sztropkó	-0,86118
Vágújhely	0,15080	Késmárk	-0,87956
Alsókubin	0,07396	Töketerebes	-0,91361
Liptószentmiklós	0,06902	Szinna	-0,93249
Vágsellye	-0,04426	Námesztó	-0,93806
Selmecbánya	-0,06285	Gölnicbánya	-0,96863
Szenice	-0,11176	Nagyroce	-0,97179
Eperjes	-0,11739	Varannó	-1,02999
Simony	-0,16832	Poltár	-1,11900
Galgóc	-0,17094	Mezőlaborc	-1,19979
Miava	-0,19307	Kisszeben	-1,22994
Brezsnóbánya	-0,24538	Szobránc	-1,37743

Forrás: Saját számítás.

1. ÁBRA
Az új járásek faktoranalízis segítségével kiszámított fejlettsége
(State of Development of the New Districts Based on the Factor Analysis)

1. Pozsony I. II., III., IV., V.	19. Mez őrlabonc	37. Vágújtelep	55. Zsarnóca
2. Dunaszerdahely	20. Sztrópkó	38. Mlava	56. Koprnica
3. Komárom	21. Felsővízbáz	39. Stenice	57. Selmecbánya
4. Érsekújvár	22. Bártfa	40. Szakolca	58. Caramanekereszt
5. Léva	23. Kiszseben	41. Malacka	59. Zolym
6. Nagykürtös	24. Olublo	42. Bazin	60. Tünyalföld 6
7. Losonc	25. Késmárk	43. Szene	61. Turócszentmárton
8. Rimaszombat	26. Páprád	44. Galánia	62. Zirc
9. Nagyrőce	27. Lipószentmiklós	45. Nagyszombat	63. Alsókubin
10. Rozsnyó	28. Turócs	46. Nyájen	64. Rózsahely
11. Górnóbánya	29. Nemesaf	47. Gálgóc	65. Besztercebánya
12. Kassa-körméke	30. Csomád	48. Nagypolcsány	66. Gyevia
13. Kassa I. II., III., IV.	31. Kiszacutijtelep	49. Vágújtelep	67. Poltár
14. Tókecske	32. Nagyhíse	50. Nyitra	68. Breznóbánya
15. Nagymihály	33. Vágbeszterce	51. Aranyosmarót	69. Iglo
16. Szarvaskő	34. Pülvó	52. Simony	70. L. öse
17. Szina	35. Illava	53. Bón	71. Eperjes
18. Hornonaa	36. Trenseén	54. Privigye	72. Varnató

Jegyzet

¹ A mutatók forrása: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala; Szlovák Köztársaság Gazdasági Minisztériuma. A mutatók az 1997-es évre vonatkoznak.

Irodalom

- Buchta, S. (1998) OECD: Regionalizácia a trh práce. – *Hospodárske noviny*. 8. Júna.
- Kárász, P.–Rencko, J.–Pauhofová, V. (1995) *Ekonomický potenciál regiónov Slovenska z aspektu rozvojových možností*. Bratislava, Nadácia Friedricha Eberta. Prognostický Ústav SAV.
- Korec, P.–Lavko, V.–Tolmáci, L.–Zubrický, G. (1997) *Kraje a okresy Slovenska. – Nové administratívne členenie*. Q 111. Bratislava.
- Krivý, V. (1997) *Regióny. Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*. – Bútora, M (ed.), Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
- Krnác, P.–Miculík, M. (1998) *Nezamestnanosť v regiónoch Slovenskej Republiky*. – *Hospodárske noviny*. 3. Apríl.
- Nížanský, V. (1998) *Sluby a realita. Slovenská ekonomika 1995–1998*. Bratislava, M. E. S. A. 10.
- Sotník, A. (1999) *Regionálne krížovatky Slovenska. – Profit*. 9. 23. februára

REGIONAL ARTICULATION OF SLOVAKIA

ERVIN KOVÁCS

Since the change of regime the society also passed through fundamental changes in Slovakia. Spatial structure and spatial socio-economic process followed the changes. The effects were spectacular in the level of regions and settlements as employment was radically decreased in crisis regions, settlements and whole regions experienced difficult situations with the collapse of certain industries, or former natural relationships (e.g. direction of commute, gravitation areas) was rearranged from day to day.

Based on the factor analysis shown in the study it can be stated that Slovakia is divided into a more stable western and a depression eastern part of the country. On the other hand we are given a fairly mosaic picture because there are crisis areas in the western parts (southern part of Western Slovakia) and there are areas in the eastern part that profited from the changes (Kassa, Eperjes).